

LÜBNAN'DA DİN VE SİYASET: DÜRZÎ LİDERLİK ÖRNEĞİ

Yasin ATLIOĞLU*

Özet

Bu makale Dürzî liderliğin Lübnan siyasetindeki rolünü ve geleneksel Dürzî liderler arasındaki tarihsel rekabeti Dürzî toplumunun en yüksek ruhani lideri olan Şeyh el-Akl makamı bağlamında ele almaktadır. Lübnan'ın siyasal yaşamında zu'ama(tekili: za'im) adı verilen geleneksel liderler yüzyıllardır başat aktör olarak yer almıştır. Dahası zu'ama kendi toplumlari üzerinde nüfuz kurmak için diğere siyasi ve dini figürlerle rekabet içine girmiştir. Lübnan Dürzîleri tarihleri boyunca ailesel rekabetler tarafından biçimlendirilen derin iç bölünmelerden dolayı sıkıntı çekmiştir. Geleneksel Dürzî aileler kendi toplumlari içindeki rakipleri ile mücadele etmek için siyasette sınırlı bir role sahip olan Şeyh el-'Akl makamını kontrol altında tutmaya çabalamıştır. Geleneksel aileler arasındaki tarihsel rekabetler ve dış baskılar, Dürzî ruhani liderliğinin XIX. yüzyılın başında çift başlı hale gelmesine yol açmış ve Dürzî toplumunun birliğini ve dayanışmasını olumsuz yönde etkileyen kabullenilmiş bir durum olarak varlığını günümüze kadar devam ettirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Lübnan, Dürzî, Zu'ama, Şeyh el-'Akl, Canbulatlar

RELIGION AND POLITICS IN LEBANON: THE CASE OF DRUZE LEADERSHIP

Abstract

This article examines the role of Druze leadership in Lebanese politics and historical rivalries between Druze traditional leaders in the context of the position of Sheikh al-'Aql, the community's top spiritual leader. The traditional leaders (zu'ama; sing., za'im) have become the dominant actor in the political life of Lebanon for centuries. More over zu'ama entered into rivalry with other political and religious figures for influence over their community. The Lebanese Druzes have suffered deep internal divisions shaped by family rivalries through out their history. The traditional Druze families have sought to have control over the position of Sheikh al-'Aql having a restricted role in politics to struggle with their rivals within the Druze community. The historical rivalries between traditional families and outside pressures caused to appear the dual Druze spiritual leadership in the early nineteenth century and it remained an accepted reality that affects negatively the Druze unity and solidarity until the present.

KeyWords: Lebanon, Druze, zu'ama, Sheikh al-'Aql, Joumblatts

---

* Yrd. Doç. Dr., Niğde Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Giriş

Tarih boyunca birçok toplumsal gruba ev sahipliği yapan Lübnan'da siyaset büyük ölçüde ülkedeki geleneksel *za'im*¹ aileler ve mezhepsel bağlar üzerinden şekillenmiştir. *Za'im*ler ve dini liderler, ülkenin modern döneminde de nüfuzunu korumuş ve yeni kanuni düzenlemeler çerçevesinde kendilerine siyaset içinde meşru bir pozisyon yaratmayı başarmıştır. *Za'im*ler ile dini liderler arasındaki karmaşık ilişki, bir yandan siyaset ile kendi kitleleri arasındaki etkileşimi belirlemiş diğer yandan da ülke siyasetinde mezhep temelli çıkar çatışmalarını ve aynı mezhepsel grup içinde güç mücadelelerini ortaya çıkarmıştır. Lübnan'daki Sünniler, Şiiiler, Maruniler, Dürziler ve diğer mezhepsel gruplar, geleneksel *za'im* aileleri ve din liderleri kendi toplumlarının bekası için olmazsa olmaz bir faktör olarak görme eğiliminde olmuştur. Lübnan siyasetini anlamada ailesel ve mezhepsel bağlara dayalı siyasi ve dini seçkinler ve bu seçkinler arasındaki ilişkilerin hayati bir öneme sahip olduğu aşikârdır.

Dürziler, siyasi deneyimleri, dini inançları ve toplumsal örgütlenmeleriyle Lübnan'daki siyasi ve toplumsal gelişmeleri şekillendiren en önemli aktörlerden biri olmuştur. Etnik kökenleri ve dini inançları sürekli tartışma konusu olan Dürziler, genellikle Mısır'daki Fatımî Halifesi el-Hâkimbi-Amr Allah (ö.1021)'in takipçileri olarak kabul edilirler. El-Hâkim ile birlikte Hamza ibn Ali ez-Zavzani, Bahaeddin es-Samuki ve Anuştekined-Darazi gibi liderler Dürziliğin bir inanç şekli olarak doğuşuna ve gelişmesine katkıda bulunmuştur. Dürzilerin etnik kökenleri hakkında ise Arami, Arap, Ermeni, İranlı, Türk, hatta İngiliz ve Fransız olduklarına dair birçok iddia dile getirilmiştir.² Ayrıca Dürziliğin İslamiyet'in içinde sayılıp sayılmayacağı önemli tartışma konularından biridir. İslam'ın ana mezhepleri tarafından Müslüman olmamakla suçlanan Dürziler kendilerini *Muvahiddin* olarak adlandırmaktadır.³ Bununla birlikte 1920'de Fransızların kontrolü altında

---

1 Arapçada *za'im* kelimesi lider, elebaşı, çete başı, askeri işlerle uğraşan albay manasına gelmektedir. Kelimenin çoğulu *zu'ama*'dır. Hans Wehr, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, Beyrut, Librairie D Liban, 1980, s. 378.

2 Bu konuda bkz. Marshall G. S. Hodgson, "Al-Darazi and Hamza in the Origin of the Druze Religion", *Journal of American Oriental Society*, C: 82, No: 1, Ocak-Mart 1962, ss. 5-20; Philip Hitti, *Origins of The Druze People and Religion*, New York, Columbia University Press, 1928.

3 Dürzilik inancına göre *Muvahiddin* kelimesi iki anlamı içinde barındırmaktadır: İlk anlamında tevhid, yani Allah'ın tekliğini, sadece O'na inanılması gerektiğini ifade eder. İkinci olarak ittihat, yani birlik anlamında kullanılır. Bu bağlamda birlik, Allah'ın kendi nurundan yarattığı ve akla sahip olan tek mahlûk olan insanın Allah'a inanıp akıl yoluyla kendi iradesi ile O'nun iradesi arasında bir birlik oluşturmasıdır. Dürzî toplumun üyelerine göre "Dürzî" demek onları aşağılamak, kötülemek için kullanılmış bir kelimedir. Dürziler kendilerine *Muvahiddin* ile birlikte *Beni Maruf*, *Arifun* gibi kelimelerle tanımlamayı tercih etmektedir. Amjad Azzam, *El-Muvahiddined-Duruzbayna el-khatave'l-sevab*, Şam, Dar al-Awael, 2009, s. 20.

kurulan Büyük Lübnan'ın konfesyonel sisteminde Dürzîlik ülkenin Müslüman toplumu içinde sayılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası tam bağımsız Lübnan'ın ortaya çıkmasıyla Dürzîler konfesyonel sistemin içinde yapılan bazı düzenlemelerle hukuki statülerini sağlamlaştırmıştır. Lübnan Dürzîleri, Cebel Lübnan'ın güneyindeki Şuf Dağı bölgesi, el-Metn, Aley ve Vadi at-Taym (Raşeya ve Hasbeya kazaları) başta olmak üzere dört coğrafi bölgede yoğun olarak yaşamaktadır. 1932 nüfus sayımına göre Lübnan'da 53.047 kişilik bir nüfusa sahip olan Dürzî toplumunun günümüzdeki nüfusunu kesin olarak tahmin mümkün olmasa da nüfusun 1930'lardan bu yana 200.000-250.000 kişiye ulaştığı sanılmaktadır.⁴

Lübnan Dürzîlerinin yaşadıkları yerlerin topografik özellikleri, gerek Dürzî dini inancının gerekse feodal yapının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Lübnan'da kendi köylerinde ve küçük kasabalarda içe kapanık bir toplum olarak yaşayan Dürzîleri, toprak sahipleri ve köylüler olmak üzere iki ekonomik sınıfa ayırmak mümkündür. 1950'lerde Lübnan'da yaşanan hızlı kentleşme ve modernleşmeye rağmen Dürzî toplumu kırsalda yaşamaya devam etmiştir. Dürzî toplumunun değişime karşı direncinin kaynağı, büyük ölçüde toplum üzerinde olağanüstü bir nüfuzla sahip olan geleneksel siyasi ve dini seçkinler ve bu seçkinlerin toplumla kurdukları karşılıklı ilişkilerdir. Dürzî feodal liderler⁵ ve onlarla genellikle uyum içinde olan ruhban sınıfı ('*Ukkal*), tarih boyunca Dürzî toplumunun bekasını koruyan ve yönlendiren kişiler olarak görülmüştür.

Önce Memluk ve ardından Osmanlı hâkimiyeti altında Cebel Lübnan'da önemli bir güç odağı haline gelen Dürzî feodal aileler, Osmanlı sonrası dönemde de ülkedeki gücünü ve nüfuzunu korumayı başarmış ve Dürzî toplumunun liderliğini yapmayı sürdürmüştür. Dürzî feodal ailelerin toplum üzerindeki otoritesinin, daha çok kan bağı, hısımlık ve asalete dayalı kişisel liderliğin ve kitleyle kurulan toplumsal ve ekonomik bağların bir sonucu olarak sürdürülebilir hale geldiği aşikârdır. Dürzî toplumunun kendi içindeki bağlılık, sadakat ve dayanışma duygusu ise büyük ölçüde dinsel inanç üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda Dürzî ruhban sınıfının toplum üzerinde otoritesinin, Dürzîlerin günlük yaşamındaki evlilik, boşanma ve miras gibi konulardan siyasi ilişkilere kadar geniş bir çerçeveyi kapsadığını söylemek mümkündür. Dürzî toplumu içerisindeki en üst dini otorite kabul edilen *Şeyh el-'Akl* (veya *Şeyh el-'Ukkal*) makamının önemi ve otoritesinin sınırları da tarihi içerisinde evrimsel bir biçimde gelişmiştir. Dürzî siyasi liderlik ile ruhani liderlik arasındaki ilişki ise günümüze kadar -birçok iç ve dış faktörün etkisi altında- büyük ölçüde feodal aileler arasındaki rekabetler tarafından belirlenmiş ve bu

---

4Yusri Hazran, *The Druze Community and the Lebanese State: Between Confrontation and Reconciliation*, Routledge, 2014, s. 16.

5 Dürzî liderler, tarihin farklı dönemlerinde emir, şeyh gibi unvanlar kullanmıştır.

ilişki Dürzî toplumu açısından hayati bir öneme sahip olmuştur. Çalışmamızda Lübnan'daki Dürzî toplumu üzerinde otoriteye sahip olan siyasi ve dini liderlik ve kurumsallaşma ele alınıp Dürzî liderlerin ülke siyasetindeki rolleri ve rekabetleri incelenmektedir.

Dürzî Liderliğin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Dürzîliğin Lübnan'daki varlığı dini doktrinin ortaya çıktığı ve şekillendiği XI. yüzyıla kadar götürülebilir. Dürzî kaynakları, bu süreçte bazı Arap aşiretlerin Suriye bölgesine göç ettiklerini ve Dürzî inancını benimsediklerini iddia etmektedir. Bu aşiretlerin en önemlisi Arabistan kökenli Tanukhilerdir. Abbasiler tarafından kıyı bölgelerini Bizans akınlarına karşı korumakla görevlendirilen aşiret üyeleri XI. yüzyılda Cebel Lübnan'da özerk bir idari yapı kurmayı başardı. 1147'de Şam Atabeyleri tarafından Haçlı tehdidine karşı Beyrut çevresinin güvenliğini sağlama görevinin Tanukhi Aşireti'ne verilmesiyle Buhturiler Garb bölgesinin yöneticisi oldu. Böylece Lübnan'daki ilk Dürzî siyasi yapı olan Buhturi Emirliği ortaya çıktı.⁶XVI. yüzyılın başına kadar Dürzî toplumunun liderliğini yapan Buhturiler döneminde Cebel Lübnan'ın güneyi bir Dürzî yerleşimi alanı haline geldi. Dürzîler, Beyrut yakınlarındaki Gharb'ı yöneten Buhturi Emiri'nin yönetimi altında Şuf Dağı'na doğru yayıldı. Dürzîlerin kendine özgü toplumsal ve ruhani özellikleriyle ayrı bir etno-dinsel grup olarak bu süreçte ortaya çıktıkları sanılmaktadır. 1516'da bölgenin Osmanlı Devleti'nin kontrolüne girmesinden sonra yerel iktidarı ele geçiren Ma'anlar'ın hâkimiyetindeki yıllar ise, Dürzîlerin bölgedeki siyasi gelişmeler üzerindeki rolünü zirve noktasına çıkardı. Emir II. Fahreddin⁷ döneminde (1590-1635) Cebel Lübnan'da Dürzîler ve Marunîler arasında bir denge ve istikrarlı bir idari yapı oluştu. Fakat Emir II. Fahreddin'in ayrılıkçı eğilimleri ve Avrupalı devletlerle kurduğu ilişkiler Osmanlı yönetiminin emire olan desteğini geri çekmesine yol açtı. Osmanlı Ordusu, 1634'te bölgeye askeri bir harekât düzenledi ve Emir II. Fahreddin'i yakaladı. 1635'te Emir II. Fahreddin-iki oğluyla birlikte- İstanbul'da idam edildi. İkinci Fahreddin'den sonra bir yandan Dürzî liderliği dönüşüme uğrarken diğer yandan da Dürzîlerin ülkedeki nüfuzları düşüş gösterdi. II. Fahreddin'in idamının ardından Osmanlı yönetiminin Yamanî Klanı'ndan Ali Alameddin'i emir olarak atamasıyla iki büyük Dürzî klanı olan Kaysiler (Kuzey Arabistan kökenli) ve Yamanîler (Güney Arabistan kökenli) arasındaki hizipleşme tekrar su yüzüne çıktı. Emir Ali Alameddin, Kaysi Ma'anlara karşı sert bir tavır takındı, onların mülklerine el koydu ve birçok Buhturi ileri

---

⁶Hazran, *a.g.e.*, s. 18.

⁷ Emir II. Fahreddin'in hangi dine inandığı tartışmalı bir konudur. II. Fahreddin'in Dürzî veya Sünnî olduğuna dair iddialar vardır, hatta bazıları tarafından Marunî olduğu bile iddia edilmiştir. Albert Hourani, *The Emergence of the Modern Middle East*, Oxford, Macmillan Press, 1981, s. 127.

gelenini öldürdü. II. Fahreddin'in halefleri olan yeğeni Mulhim ve onun oğlu Ahmed Lübnan'daki güçlü Dürzî feodal aileler üzerinde egemenlik kurma konusunda başarılı olamadı.1697'den sonra bölgeyi yöneten Sünni Şihabi emirlerinin de feodal aileler üzerindeki egemenliği sınırlı kaldı.⁸

1711'da Ayn Dara'da yapılan muharebede Kaysilerin Yamanileri bozguna uğratması ve onları Havran'a göç etmeye zorlaması, Lübnan ve çevresindeki Dürzî yerleşim alanlarında nüfus dengelerini önemli ölçüde değiştirdi. Cebel Lübnan'daki Dürzî nüfusunu azalmasının en önemli sonucu Marunîlerin Dürzîlere karşı güç kazanması oldu. Şihabi Emiri'nin Yamanilerin mülklerini Kaysi ittifak içindeki ailelere dağıtılması ise Dürzî toplumu içinde yeni güç odaklarının ortaya çıkmasına zemin hazırladı. XVII. yüzyılda Halep'ten Lübnan göç eden ve Mukhtara bölgesine yerleşen Canbulatlar, Şihabi Emirliği döneminde rakip Yazbaki Klanı ile Dürzî toplumunun liderliği için mücadeleye girişti. Yazbaki Klanı'nın lideri olan İmadlar, Canbulatlar ile liderlik mücadelesinde Şihabi yönetimiyle yakın ilişkiler geliştirdi. Bununla birlikte bu yıllarda Canbulatlar, İmadlar, Ebu Nakadlar, Talhuklar ve Abu Malikler, Şihabi yönetimi altındaki feodal düzende geleneksel otoriteye sahip yerel güç odakları olarak varlıklarını sürdürdü.⁹

Dürzî tarihi içerisinde geleneksel siyasi liderlerle ruhban sınıfı arasındaki ilişki ise oldukça karmaşıktır. Dürzîliğin ilk yıllarından beri ruhban sınıf ('Ukkal) toplum üzerinde güçlü bir otorite ve meşruluk tesis etti. Ruhban sınıf, Dürzîlik inancını anlama, sürdürme ve topluma anlatma konusundaki yetenekleriyle toplumun merkezinde yer alan bir pozisyona sahip oldu. Bununla birlikte toplumun siyasi liderliğini büyük ölçüde feodal liderlerin kontrolüne bırakmak zorunda kalan Dürzî 'ukkal sınıfın siyasi rolü, çoğu zaman feodal liderler ile köylüler veya feodal liderler arasında arabuluculuk yapmanın ötesine geçemedi. Hatta Dürzî toplumunda en üst dini otorite kabul edilen *Şeyh el-'Akl* makamına getirilecek kişi bile 'ukkal sınıfı tarafından değil daha çok Dürzî feodal aileler tarafından belirlendi.¹⁰ *Şeyh el-'Akl* makamının dini bir kurum olarak ortaya çıkışı ve gelişimi kesin olarak bilinmemekle birlikte XV. yüzyıldan itibaren Dürzî feodal liderlerinin *Şeyh el-'Akl* unvanını dini otoritenin yanında siyasi meşruiyetlerini sağlamak için kullanmaya başladıkları tahmin edilmektedir. Seyyid Cemaleddin Abdullah et-Tanukhi el-Buhturi¹¹,

---

8Nejla M. Abu Izzeddin, *The Druzes: A New Study of Their History*, Faithand Society, Leiden, E.J.Brill, 2. Basım, 1993, ss. 198-199; KaisFirro, *A History of The Druzes*, Leiden, E.J. Brill, 1994, s. 32; Philip Hitti, *History of Arabs*, Macmillan, 1970, s. 731.

9Firro, *a.g.e.*, s. 50; Hazran, *a.g.e.*, ss. 17-19; Kamal Salibi, *A House of Many Mansions*, Londra, I.B. Tauris, 1988, s. 112.

10Jakob Skovgaard-Petersen, "Specialists in the Framework of the Lebanese Confessional State", Tord Olsson, Elisabeth Ozdalga, Catharina Raudvere (Der) *Alevi Identity: Cultural, Religious and Social Perspectives*, Routledge, 1998, ss. 156-157.

11Seyyid Cemaleddin Abdullah et-Tanukhi el-Buhturi (ö. 1487) hakkında bkz. Abu Izzeddin, *The Druzes: A New Study of Their History*, Faith and Society, ss.172-178.

Şeyh el-'Akl unvanını kullanarak emirlik rolüyle en yüksek ruhani otoriteyi tek kişide birleştiren ilk Dürzî liderdir. Seyyid Cemaleddin'in ölümünden sonra varisleri Ebu Yusuf Alameddin Süleyman ve Seyfettin el-Buhturide hem dini hem siyasi lider olarak toplumlarını yönetti. Böylece *Şeyh el-Akl* makamı kurumsal bir iktidar merkezi olarak ilk kez bu süreçte ortaya çıktı. Ma'anlar döneminde de Buhturi Aşireti üyeleri, toplumun siyasi liderliğini kaybetmesine rağmen dini lider olma özelliklerini muhafaza etmeyi başardı. Fakat Ma'anlar döneminde Dürzî dini liderlerin toplumun güvenliğini ve maddi refahını sağlayan siyasi güç odaklarına tabi olmak zorunda kaldıkları da aşikârdır.¹²

Dürzî aileler, kendi geçmişlerinden meşruiyet alan bir çeşit aristokratik otorite olarak kendi toplumları üzerinde egemenlik iddiasında bulunuyordu. Bu otorite, aileler ile onun destek kitlesi arasında karşılıklı çıkar ilişkisine dayanmakla birlikte çoğu zaman ailelerin sahip oldukları askeri ve ekonomik güç ve karizmatik bir lider aracılığıyla muhafaza edilebiliyordu. Aynı zamanda siyasi liderlik için rakiplerine karşı avantajlı konuma geçmek isteyen aileler, dini liderlerin (*Şeyh el-'Akl*) kendilerine yakın kişilerden olmasına gayret ediyordu. Emir Muhlim ve Yusuf Şihabi'nin Cebel Lübnan'ı yönettiği yıllarda *Şeyh el-'Akl* makamında bulunan Ebu Ali Nassif Ebu Şarka ve Ebu Zeyneddin Yusuf Ebu Şarka, Canbulat Ailesi'nin lideri Ali Canbulat'a yakınlığıyla biliniyordu. Bu süreçte güçlü aileler ile dini liderler arasındaki ittifaklar, Cebel Lübnan'ı yöneten emirlere karşı ciddi bir tehdit oluşturmaya başladı. Örneğin Şeyh Yusuf, Emir Yusuf Şihabi'nin istediği vergiyi ödemeyi reddedip silahlı adamlarıyla Deyr el-Kamar üzerine yürüyünce Emir Yusuf vergi istemekten vazgeçmek zorunda kalmıştı. Ardından 1770'de Ali Canbulat, *Şeyh el-'Akl* makamını ele geçirerek siyasi liderlik ile dini liderliği kendi kişiliğinde birleştirdi. Diğer yandan Şihabi emirleri ise bu yıllarda en yüksek Dürzî ruhani makamı kendi siyasi çıkarları için kullanmaya ve manipüle etmeye çalıştı.¹³

1788-1825 yılları arasında Osmanlı valisi, Emir II. Beşir Şihabi, Canbulatlar ve diğer ileri gelen Dürzî aileler arasındaki ilişkiler, hem Cebel Lübnan'daki Dürzî siyasi liderliğinin hem de *Şeyh el-'Akl* makamının nüfuzunun azalmasına yol açtı. Bu süreçte Emir II. Beşir, kendini Cebel Lübnan'ı yöneten tek iktidar merkezi yapmak istedi ve ileri gelen Dürzî feodal aileleri kendi kontrolü altına almaya çalıştı. Fakat Dürzî liderler kendi özerkliklerinin ve feodal haklarının elinden alacağı kaygısıyla Emir II. Beşir'e sert bir muhalefetle karşılık verdi. 1825'de Beşir Canbulat, birçok Dürzî lider ve din adamıyla birlikte katıldığı savaşta Emir II. Beşir'in kuvvetlerine yenildi ve yakalanıp idam edildi. Canbulatlar'ın toprak ve mülkleri de ellerinden

---

12Judith P. Harik, "Shaykh al-'Aql and Druze of Mount Lebanon: Conflict and Accommodation", *Middle Eastern Studies*, C: 30, No: 3, Temmuz 1995, s. 466; Firro, a.g.e, ss. 26-27; Salibi, a.g.e, s. 144.

13Harik, a.g.m., s. 468.

alındı. Emir II. Beşir, askeri zaferinin ardından *Şeyh el-‘Akl* makamına üç ayrı Dürzî’yi (Canbulatlar’dan Şeyh Hassan Takieddin, Yazbaki Klanı’ndan Şeyh Hüseyin Abdülsamed ve Canbulatlara yakın bir aileden Şeyh Sibli Ebul-Muna) aynı anda atadı. Dürzîler, Emir II. Şihab’ın bu kararını dini bölünme yaratarak Dürzî toplumunu zayıflatmaya çalışan bir girişim olarak algıladı.¹⁴ Aslında 1825’te *Şeyh el-‘Akl* makamının ikiye (veya üçe) ayrılışı, Emir II. Şihab’ın Dürzîler üzerinde hâkimiyet kurma girişiminin bir parçası olmakla birlikte Dürzî Canbulat-Yazbaki hizipleşmesinin de bir yansımasıydı. *Şeyh el-‘Akl* makamındaki bu çift başlılığın günümüze kadar Dürzî toplumunun birliğini sağlama konusunda büyük sıkıntılar yaşamasına yol açtığı da aşîkârdır.

XIX. yüzyılda Hıristiyan Avrupa devletlerinin dış müdahaleleri ve Osmanlı Devleti’nin güç kaybı, Suriye bölgesindeki geleneksel siyasi, ekonomik ve toplumsal sistemi dönüşüme zorlarken sosyo-ekonomik ve mezhepsel temelli çatışmaları da tetikledi. Osmanlı Devleti’nin idari ve toplumsal reform girişimleri ise Dürzîlerin Lübnan’daki toplumsal gruplarla ilişkilerini ve kendi içindeki iktidar mücadelelerini doğrudan etkiledi. Gerek İbrahim Paşa’nın Suriye’yi yönettiği yıllarda gerekse Osmanlı yönetimi altında yapılan idari düzenlemeler, Dürzî feodal liderlerde geleneksel otoritelerinin sınırlandırılacağı endişesi yarattı ve bu endişe toplumsal huzursuzluklara katkı yaptı. Dürzîler ile Marunîler arasında ortaya çıkan güç mücadelesi, Fransa ve İngiltere’nin dış müdahaleleriyle de kısa sürede bir mezhep çatışmasına dönüştü. Kuşkusuz 1842’de Cebel Lübnan’da Şihabi Emirliği’nin sona ermesi ve “Çift Kaymakam” adı verilen yeni bir idari yapılanmaya gidilmesi, Dürzî-Marunî mücadelesine yeni bir boyut kattı. Said Canbulat’ın İngiltere’nin desteğini alarak Dürzî Kaymakamlığa kendini getirmek istemesine rağmen kaymakamlık görevi Emir Ahmed Arslan’a verildi. Böylece resmi bir idari görevi ele geçiren Arslan Ailesi, Canbulatlar’ın Dürzî toplumu üzerindeki nüfuzuna rağmen Cebel Lübnan’daki etkinliğini genişletmiş oldu.

Cebel Lübnan’da uygulamaya konulan çift kaymakamlık sistemi, ne Dürzîler ile Marunîler arasındaki mezhepsel düşmanlıkları sona erdirmekte ne de bölgeye istikrarlı bir idari yapı getirmekte başarılı oldu. Cebel Lübnan’da 1840’lı yıllarda ortaya çıkan mezhep temelli çatışmalar ve 1850’li yılların sonunda Marunî köylülerin toprak sahibi feodal ailelere karşı başlattığı köylü ayaklanmaları, 1860’da başlayan ve kısa sürede kanlı bir katliama dönüşen Dürzî-Marunî çatışmasını tetikleyen en önemli faktörlerdi.¹⁵ 1860 çatışması, bir yandan Marunîlerin Cebel Lübnan siyasetindeki yükselişine hız kazandırdı diğer yandan da bölgede mutasarrıflık adlı özerk bir idari birimin kurulmasını sağladı. 1860 çatışmasının sorumlusu olarak görülen Dürzîlerin Cebel Lübnan

---

14Harik, a.g.m., s. 469; Salibi, a.g.e., s. 109.

15 Yasin Athoğlu, *Savaşta ve Barışta Lübnan Marunîleri*, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2014, ss. 146-152.

siyasetindeki nüfuzununbu süreçte düşüş gösterdiği aşikârdır. Osmanlı yetkilileri tarafından tutuklanan Said Canbulat'ın ömür boyu hapis cezasına çarptırılması ve 1861'de tüberkülozdan ölmesiyle Canbulatlar'ın süreli bir liderlik bunalım yaşadı. Canbulatlar güç kaybederken Arslanlar ise yeni kurulan mutasarrıflık yönetimini ailenin siyasi gücünü arttırmak için bir fırsat olarak gördü. Arslan Ailesi'nin emirleri, 1860 çatışmasının ardından hem mutasarrıflarla iyi ilişkiler geliştirdi hem de Osmanlı başkenti olan İstanbul'da önemli bağlar tesis etmeyi başardı. Bu süreçte Emir Mustafa Arslan, Sultan II. Abdülhamid'in sarayında itibar gören bir siyasetçi haline geldi. Emir Mustafa, istifa ettiği 1902'ye kadar Cebel Lübnan'daki mutasarrıfların tayininde belirleyici bir kişi olarak ailesinin Şuf Dağı'ndaki hâkimiyetine olumlu tesirde bulundu. Ayrıca Emir Mustafa gayretleri, ailesinin diğer üyelerinin Osmanlı idari teşkilatlanması içinde çeşitli görev elde etmesini yardımcı oldu. Muhakkak ki bu yıllarda Arslan Ailesi içinden en önemli isim, Lübnan'ın yetiştirdiği en büyük entelektüel ve siyaset adamlarından biri olan Şekib Arslan'dır.¹⁶

1902'de amcası Emir Mustafa'nın yerine kısa bir süre için Şuf Kaymakamlığı yapan Şekib Arslan, Mutasarrıf Muzaffer Paşa'nın baskısıyla görevi bırakmak zorunda kaldı ve kaymakamlık görevi Canbulatlar'a verildi. Fakat Arslan 1908'de Kanuni Esasi'nin tekrar ilan edilmesinin ardından aynı görevi iki yıl süreyle tekrar üstlendi. 1911'de Trablusgarp Savaşı'na katılan Arslan, burada Enver Paşa'yla kurduğu dostluk sayesinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yakınlaştı. 1913'te Bab-ı Ali Baskını sonrasında iktidarı kontrolü altına alan İttihatçılara destek veren Arslan, 1914'de Havran mebusu olarak Osmanlı Parlamentosu'na girdi.¹⁷ Arslan'ın Türkler ve Arapların Osmanlı Devleti çatısı altında kalmalarının en iyi yol olduğunu dair inancı, onun Birinci Dünya Savaşı boyunca İttihatçılarla sıkı bağlarını muhafaza etmesinin temel nedenidir. Arap milliyetçilerinden gelen tepkilere rağmen bu tavrını sürdüren Arslan, 1916 yılının sonunda Suriye'den ayrılıp İstanbul'a gitti. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Osmanlı Devleti'nin parçalanması, hem Arslan'ın uzun süre Suriye'nin dışında sürgün hayatı yaşamasına, hem de Suriye ve Lübnan'da Fransız Mandası altında yeni bir devlet yapılarının kurulmasına yol açtı.

Fransız Mandası Dönemi'nde Dürzî Liderlik

Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Dürzî toplumunun Lübnan siyasetinde uğradığı güç kaybı, feodal sistemin tasfiyesi ve Lübnan'ın 1918'de Osmanlı Devleti'nin kontrolünden tamamen çıkması, ne geleneksel Dürzî feodal liderliğin toplumun gözündeki değerini düşürdü ne de yeni bir liderlik

---

16 William L. Cleveland, *Batı'ya Karşı İslam: Şekip Arslan'ın Mücadelesi*, İstanbul, Çev: Selahattin Ayaz, Yöneliş Yayınları, 1991, ss. 35-36.

17 Cleveland, *a.g.e.*, ss. 51-68.

tipi ortaya çıkarabildi. Bununla birlikte 1920’de konfesyonel sisteme dayalı ve Hıristiyan Marunîlere devletin işleyişinde ayrıcalıklı bir konum sağlayan Büyük Lübnan’ın Fransızlar tarafından tesis edilmesiyle Dürzî toplumu yeni ve karmaşık gerçeklerle yüzleşmek zorunda kaldı.¹⁸ Fransız Manda döneminin başlangıcında Dürzîler ile Fransızlar arasındaki ilişki, büyük ölçüde Arap milliyetçisi hareketin gölgesi altında şekillendi. 1918’de Emir Faysal, Şam’a girdiğinde Cebel Lübnan’ın Dürzî liderleri hızlı bir biçimde Şam’a giderek yeni rejime bağlılıklarını sundu. Şam’ı ziyaret eden Dürzî liderler arasında Canbulat Ailesi’nden Nasib ve Reşid Canbulat ve Yazbaki Klanı’ndan Mustafa el-İmad en dikkat çekici isimlerdi. Kendini Arap milliyetçisi hareket içinde tanımlayan Adil Arslan da Haşimi Ailesi ile iyi ilişkiler tesis etti ve Emir Faysal’ın kurduğu hükümette görev aldı. Diğer yandan Fransız koruması altında bağımsız bir Lübnan Devleti için Lübnan ulusal hareketini destekleyen Dürzî liderler de vardı. Bu liderler arasında Fuad Abdülmelik, Emin ve Hüseyin Hamade (Yazbaki, *Şeyh el-‘Akl’ı*), Tefik Arslan sayılabilir. Başlangıçta Canbulatlar Fransız karşıtı bir tutum takınırken Yazbaki Klanı’ndan siyasi liderler Fransızlara destek verdi. Fakat bu durum kısa sürede tersine dönüştü. Canbulatlar, muhalif oldukları Fransızlarla hızla ilişkilerini düzeltirken Yazbakiler arasında Fransızlarla işbirliği ve karşı olma konusunda bölünme yaşandı. Bu bölünmede ideolojik farklılıklar, kişisel rekabetler ve aileler arasında süren kan davaları gibi faktörler etkili oldu.¹⁹

Said Canbulat’ın ölümünden sonra ailenin liderliğesi ve oğlu Nasib tarafından sürdürülmüştü. Fakat Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasından sonra İngiliz yanlısı tavırlarından dolayı Nasib’in yerine Fuad Beg (Nasib’in 34 yaşında ölen kardeşi Necib’in oğlu) getirildi. Savaş sonrasında Fuad Canbulat, Fransızlarla iyi ilişkiler kurup ailenin ülkedeki nüfuzunu sürdürmeye çalıştı. Fuad Canbulat, Ağustos 1921’de Şuf Dağı bölgesindeki Arap milliyetçisi silahlı grupların liderliğini yapan Şekib Vahhab tarafından öldürüldü. Cinayetin kazayla işlendiğine dair iddialar olsa da Canbulat’ın öldürülmesinin Fransızlara verdiği destekten kaynaklandığı aşikârdır. Canbulat suikastı Lübnan’daki Dürzî liderlik açısından önemli sonuçlar doğurdu. Yıllar sonra benzer bir suikasta kurban giden Kemal Canbulat, babası Fuad öldürüldüğünde dört yaşındaydı. Fuad’ın ölümünden sonra aile liderliğini eşi Nizara sürdürdü. Nizara, bu süreçte kocasıyla aynı yolu izleyip Fransız manda yönetimine destek verdi. Nizara, Fransızlar, Marunîler ve Dürzîler arasında bir denge kurarak ailesinin çıkarlarını muhafaza etmeye çalıştı. Öyle ki Nizara, 1925’de Dürzî Sultan Paşa el-Atraş liderliğinde Suriye’de Fransa’ya karşı bir isyana başladığında, Şuf

---

18Hazran, *a.g.e.*, s. 22.

19Hazran, *a.g.e.*, s. 26.

Dağı'ndaki Dürzîlerin bu çatışmaya müdahil olmaması konusunda büyük çaba sarf etti.²⁰

Fransızlar yeni Lübnan Devleti'ni inşa ederken ortaya çıkan siyasi kurumlarda bazı Dürzî liderler de yer aldı. Eylül 1920'de Fransız General Henri Gouraud, on yedi üyeden oluşan bir idari komisyon oluşturduğunda Fransız yanlısı eğilimiyle bilinen Tefik Arslan bu komisyonun üyelerinden biri oldu. Mart 1922'de idari komisyon kaldırıldı, yerine seçimle belirlen bir Temsilciler Meclisi oluşturuldu. Reşit Canbulat ve Fuad Arslan, Dürzî toplumunun temsilcisi olarak yeni meclise seçildi. Temmuz 1925'te seçilen yeni mecliste ise Fuad Arslan ve Cemil Talhuk Dürzîlerin temsilcisi olarak yer aldı. Emir Fuad Arslan, parlamentoda aktif bir siyasetçi olarak 1926 Anayasası'nı yapan komitede görev yaptı. Arslanlar ve Canbulatlar, manda döneminde oluşturulan parlamentolar ve hükümetlerde görev alarak yeni devletin siyasi kurumsallaşması içinde yer aldıklarını gösterdi. Ayrıca diğer ileri gelen Dürzî ailelerin üyeleri bu süreçte devlet içinde çeşitli görevlere atandı. Bu yıllarda Fransız yetkililerin, geleneksel Dürzî liderliğin statüsünü ortadan kaldırmaya veya sosyal reformlarla onları zayıflatmaya girişmediği aşîkârdır.²¹Dürzî liderlerin büyük çoğunluğu da Fransız karşıtı faaliyetlere karşı mesafeli bir tutum takındı. Dürzî liderliğin Fransızlarla kurduğu istikrarlı ilişkiye rağmen Dürzî aileler arasındaki geleneksel rekabet bu yıllarda da devam etti. Lübnan Parlamentosu'nda oluşan yeni dengeler bu rekabeti açıkça ortaya koyuyordu. Canbulatlar, Marunî lider Emil Edde'nin parlamentodaki blokunu desteklerken Mecid Arslan, Marunî Bişara el-Khuri'nin yanında yer almayı tercih etti.

Lübnan'daki geleneksel Dürzî liderliğin Fransız yanlısı pragmatik eğilimine rağmen Arslan Ailesi'nin iki önemli üyesi olan Şekib Arslan ve kardeşi Adil Arslan farklı bir yol izledi. Her iki lider, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti'ne bağlılığını sürdürmüş ve Arap milliyetçisi hareketlere karşı mesafeli bir tutum takınmıştı. Bununla birlikte Adil Arslan, 1918'den itibaren Arap milliyetçisi hareketle yakınlaştı ve Lübnan'ın Suriye ile siyasi bir birlik içinde olmasına destek verdi. Arslan, 1918'den 1920'ye kadar Haşimi Ailesi ile iyi ilişkiler kurdu ve Emir Faysal'ın danışmanı olarak görev yaptı. Fransızların Temmuz 1920'de Şam'ı işgal edip Faysal rejimini devirmesinden sonra Arslan Ürdün'e kaçtı ve Kral Abdullah'ın danışmanlığına getirildi. Fakat Fransızların baskısıyla İngilizler Arslan'ı Ürdün'den Avrupa'ya gitmeye zorladı. 1924'te Kahire'de sürgündeki Arap milliyetçisi liderlerin katılımıyla oluşturulan Suriye-Filistin Kongresi adlı örgütün kurucu üyelerinden biri olan Arslan, Haşimi Ailesi altında bir Arap Krallığı'nın

---

20Gary C. Gambill-Daniel Nassif, "WalidJumblatt", *Middle East IntelligenceBulletin*, C:3, Sayı:7, Mayıs 2001.

21Hazran, *a.g.e.*, s. 28.

kurulması için mücadele etti.²²1925'te Suriye'de Sultan Paşa el-Atraş ayaklanmasının başlamasıyla Lübnanlı Dürzî liderler ile Fransız Manda Yönetimi arasındaki ilişkilerin test edildiği bir süreç ortaya çıktı. Başlangıçta geleneksel Dürzî liderler ayaklanmaya karşı mesafeli kalmaya çalışmasına rağmen 1926 yılı başında Lübnan'da Dürzîler ile Marunîler arasında çatışmalar patlak verince yüzlerce Lübnanlı Dürzî sınırı geçip ayaklanmaya katıldı. Fuad Salim, Adil Nakadi, Reşid Tali, ŞekibVahhab ve Adil Arslan'ın içinde bulunduğu bazı Dürzî liderler silahlı ayaklanmacılara komuta etti. Özellikle Vahhab ve Arslan Lübnan'ın Suriye sınırına yakın bölgelerde Fransız güçleriyle çatıştı ve 1926'de Fransız güçleri bölgeyi kontrol altına aldıktan sonra bile Dürzî silahlı grupların Fransızlara karşı mücadelesi devam etti.²³

Birinci Dünya Savaşı yıllarında İttihat ve Terakki Partisi'nin lider kadrosuyla yakın ilişkilere sahip olanve Araplara Osmanlı Devleti sınırları içinde bir gelecek tahayyül eden Şekib Arslan da 1920'lerde Arap milliyetçileriyle yakınlaşmaya başladı. Fakat Arslan'ın sürgünde olması Lübnan'daki siyasi gücünü sınırlandırıyordu. Hatta Şekib Arslan'ın sürgünde olduğu yıllarda Arslan Ailesi içinde doğan siyasi lider boşluğu dini liderlik konusunda sıkıntıların ortaya çıkmasına yol açtı. Bu siyasi lider boşluğunu fırsat olarak gören Yazbaki Klanı'nın ruhani lideri *Şeyh el-Akl* Hüseyin Hamade, kendine bağımsız bir liderlik pozisyonu yaratmak için bir takım siyasi manevralara girişti. Ayrıca Hamade, İkinci Dünya Savaşı yıllarındaMecid Arslan ile birlikte İngiliz yanlısı tutum sergiledi. Buna karşılık aynı süreçte Nizara ve damadı Hikmet Canbulat Fransız yanlısı tutumlarını sürdürdü. 1936'da Fransızların çıkardığı afla Suriye'ye geri dönen Adil Arslan iseFransız karşıtı Ulusal Blok'a katılmış ve önce Cemil Merdan Bey'in kabinesinde Eğitim Bakanı, ardından 1937-39 arasında Suriye'nin Ankara büyükelçisi olarak görev yapmıştı.²⁴Adil Arslan, İkinci Dünya Savaşı başladıktan sonra Suriye bölgesinin Vichy Hükümeti'nin eline geçmesiyle Lübnan'ın kurulacak bir Arap Federasyonu'nun içinde yer almasına destek verdi. Arslan, Lübnan'ı Fransız ve İngiliz sömürgeciliğinden kurtarmak için Nazi Almanya'sını önemli bir müttefik olarak görüyordu. Fransa'nın uluslararası alandaki nüfuzunun düşüşü, Lübnan'daki Fransız yanlısı Dürzîleri bile yeni ittifaklar aramaya itti. Bununla birlikte Temmuz 1941'te Suriye bölgesinin tekrar İngiltere ve Özgür Fransa Hareketi'nin eline geçmesi geleceğe yönelik belirsizliği arttırdı. Lübnan'ın geleceği konusundaki belirsizlik, ancak 1943 yılı sonunda İngiltere'nin Fransa'ya baskısı sonucu bağımsız Lübnan Devleti'nin ortaya çıkışıyla sona erdi.

---

22 Sami Moubayed, *Steel andSilk: Men and Women Who Shaped Syria*, Cune, 2005, s. 140.

23Hazran, *a.g.e.*, s. 29.

24Moubayed, *a.g.e.*, s. 141.

Ulusal bir kahraman olarak Lübnan'a 1946'da dönen Şekib Arslan, kendi ailesine sadakatsizlik gösterdiğini düşündüğü Hamadeler ile mücadeleye başladı. Arslan Ailesi, Şeyh Muhammed Abdülsamed'i ön plana çıkartarak diğer Yazbaki ruhani lidere(Hüseyin Hamade) görevini bıraktırmaya çalıştı. Bu süreçte Kemal Canbulat, Şeyh Hamade'ye karşı olumlu bir tavır sergilese de Dürzî toplumunda yüksek bir itibara sahip ve aynı zamanda kayınpederi²⁵ olan Şekib Arslan'a karşı muhalefet etme niyetinde olmadığını açıkça gösterdi. *Şeyh el-Akl* Hüseyin Hamade'nin 1946'da hayatını kaybetmesinin ardından onun makamına oğlu Reşid geçti. Fakat Arslan Ailesi'nin tesiriyle Devlet Başkanı Bişara el-Khuri, Reşid'i *Şeyh el-'Akl* olarak tanımayı reddetti. Buna karşılık Arslanlar Yazbaki aileleriyle bir toplantı yapıp Şeyh Abdülsamed'i *Şeyh el-'Akl* makamına seçti ve akabinde hükümete onaylattı. Bu arada Canbulatlar, 1949'da *Şeyh el-'Akl* Hüseyin Talia'nın yerine Davud Talia'yı getirmeye hazırlanırken Adil Arslan'ın müdahalesiyle yeni bir isim gündeme geldi. Adil Arslan Lübnan'a gelerek Nizara Canbulat ve oğlu Kemal'i Muhammed Ebu Şarka'yı bu makama getirmek için ikna etti. Şam'ın Caramana semtinde oturan Ebu Şarka ailesel kökenleri itibarıyla hem Arslanlarla hem de Canbulatlarla bağları olan biriydi.²⁶

Bağımsız Lübnan Siyasetinde Dürzîlerin Rolü

Bağımsızlıktan iç savaşa kadar geçen sürede Kemal Canbulat ve Mecid Arslanarasındaki güç mücadelesi Dürzî siyasetine damgasını vurdu. Bu yıllarda iki Dürzî ailenin benimsedikleri siyaset anlayışı ve yöntemlerindeki farklılıklar dikkat çekicidir. Arslanlar daha çok geleneksel araçlarla siyaset yaparken Canbulatlar Batılı araçlarla geleneksel liderliği birleştirme isteğini ortaya koyuyordu. 1940'lı yılların sonunda tüm Arap dünyasında siyasi partilerin siyaset yapmanın en önemli aracı haline gelmesi, Dürzî toplumunun bu konudaki ihtiyacını açığa çıkarmıştı. Kemal Canbulat, 1949'da İlerici Sosyalist Partisi (İSP)'ni kurarak öncelikle bu ihtiyaca cevap vermeye çalıştı. Parti yapılanmasının yanı sıra Canbulat'ın sahip olduğu sıra dışı liderlik özellikleri de 1950'lerden itibaren hem Canbulatların hem de Dürzîlerin ülke siyasetindeki yükselişinin temel nedenlerinden biridir. Böylece Canbulat ve İSP, XIX. yüzyılın ortasından beri siyasi rol ve güç kaybına uğrayan Dürzîlerin Lübnan siyasetindeki kaderini tersine çevirmeye başladı.²⁷

Lübnan'ın tam bağımsızlığını 1943'te sağlamasının ardından Dürzî lider Kemal Canbulat önemli bir siyasi figür olarak ülke siyasetinde yer almaya başlamıştı. Paris'teki Sorbonne Üniversitesi'nde felsefe/sosyoloji ve

---

25Şekib Arslan'ın kızı May Kemal Canbulat'ın eşi ve Velid Canbulat'ın annesidir.

26Harik, a.g.m., s. 471.

27 Yasin Atloğlu, "Lübnan Siyasetinde Canbulat Ailesi", *BİLGESAM*, 14 Eylül 2009, <http://www.bilgesam.org/incele/1304/-lubnan-siyasetinde-canbulat-ailesi/>

Beyrut'taki Saint Joseph Üniversitesi'nde hukuk okuyan Canbulat entelektüel donanımı oldukça yüksek bir siyasetçiydi. Toplumsal bilimlerdeki bilgisinin yanında ruhani konulara ilgisiyle de tanınan Canbulat, 1943'te daha 26 yaşındayken Marunî Emile Edde'nin Ulusal Blok'undan Lübnan Parlamentosu'na milletvekili seçilmeyi başardı. Bununla birlikte 1940'lı yıllar boyunca Canbulat'ın siyasi görüş olarak birçok gidiş gelişler yaşadığı aşikârdır. Siyasete Ulusal Blok'ta başlayan Canbulat, 1948 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra kendini Arap milliyetçisi olarak tanımlamaya başladı. Canbulat aynı zamanda reformcu bir seküler sosyalizm taraftarıydı. Bu siyasi özelliklerine rağmen Canbulat, ailesinden gelen nüfuz ve prestijinden ise asla feragat etmedi.²⁸

Canbulat'ın kurduğu İSP, başlangıçta tek lidere bağlı bir Dürzî parti izlenimi verse de 1950'lerden itibaren parti içinde sosyalist fikirlerin ön plana çıkarılmasıyla ülkedeki farklı mezhepsel gruplardan taraftar bulmaya başladı. İSP, Doğulu ve Batılı değerleri, eskiyi ve yeni dengeli bir biçimde bir araya getiren güçlü, birleşik ve mutlu bir Lübnan toplumu inşa etmeyi amaçlıyordu. Parti, ailenin korunduğu, devletin halkın sağlığıyla ilgilendiği, sınıf sisteminin ve feodalizmin tamamen ortadan kaldırıldığı ve köylerle kentler arasında bir dengenin kurulduğu sosyalist bir sistemi savunuyordu. Din ise böyle bir toplumda temel kurum olarak kalmaya devam edecekti. Toplumdaki her şey denge ve birliği sağlamaya hizmet etmeli, insanlar arasındaki farklılıklar yok sayılmamalıydı. Bu fikirler bağlamında partinin öncelikli hedefi profesyonel sistemi hem siyasi hem de toplumsal alandan tasfiye etmektir.²⁹ Maruni yazar Ferid el-Khazen'e göre Canbulat'ın ülkenin siyasal sistemini değiştirmeye yönelik ısrarı, büyük ölçüde sahip olduğu hayalî fikirlerin doğrudan bir sonucuydu. Öyle ki partinin kurulmasından sonraki 3 yıl boyunca Canbulat, diğer Lübnanlı siyasetçilerle işbirliği yaparak 1952'de Marunî Devlet Başkanı Bişara el-Khuri'yi istifaya zorlayarak büyük bir zafer kazandı.³⁰

Bağımsızlığın ilk yıllarında Dürzî toplumu için en önemli kazanımlardan biri kuşkusuz 24 Şubat 1948'de kabul edilen Dürzî aile hukukunu düzenleyen yasadır. Bu yasa, Dürzî toplumu içindeki ilişkileri düzenlerken Dürzî aileler arasındaki rekabete de yeni bir boyut kazandı. 1953'te Arslan Ailesi'nin *Şeyh el-'Akl*'ı Muhammed Abdülsamed'in ölümü ve Adil Arslan'ın Suriye'deki iktidarın dışında kalarak güç kaybetmesi³¹, bu

---

28WadeR. Goria, *Sovereignty and Leadership in Lebanon 1943-1976*, Londra, Ithaca Press, 1985, ss. 30-31.

29Michael W. Suleiman, *Political Parties in Lebanon*, New York, Cornell University Press, 1967, ss. 220-221.

30Farid al-Khazen, "Kamal Jumblatt, the Uncrowned Druze Prince of the Left", *Middle Eastern Studies*, C: 24, No: 2, Nisan 1988, s. 179.

31Dürzî lider Adil Arslan, 1943'te Suriye Devlet Başkanı Şükrü el-Kuvvetli'nin danışmanı, 1946-47 yıllarında Şam Üniversitesi Rektörü ve 1947-49 yıllarında Suriye Parlamentosu'nda milletvekili olarak görev yaptı. 1948 Arap-İsrail Savaşı sırasında Suriye Genel Kurmay Başkanı Hüsnü ez-Zaim ile yakınlaşan Arslan, Zaim'in 1949'da askeri darbeyle iktidarı ele geçirmesinin

yıllarda Kemal Canbulat'ın Dürzî toplumu üzerinde belirleyici bir role sahip olmasını kolaylaştırdı. Canbulat, 1953 parlamento seçimlerinde kendi koltuğunu muhafaza etmesine rağmen bazı bölgelerde Arslanların adaylarına karşı başarısız oldu. Canbulat, bu başarısızlıktan dolayı Marunî Devlet Başkanı Kamil Şam'un'u sorumlu tuttu ve onu seçime hile karıştırmakla suçladı. Bu gelişme, Hamadeleri Devlet Başkanı Şam'un'a ve onun hükümetinde savunma bakanı olarak görev alan Mecid Arslan'a yakınlığına. Mecid Arslan, Şeyh Reşid Hamade'ye Yazbaki *Şeyh el-'Akl* olma yolunu açmaya çalışırken Canbulat buna karşı sert muhalefet sergiledi. Hatta Canbulat ve onun *Şeyh el-'Akl*'ı Muhammed Ebu Şarka bununla yetinmeyip Şeyh Ali Abdullatif'i Yazbaki *Şeyh el-'Akl* yapmaya çalıştı. Fakat Lübnan Devlet Başkanı Şam'un'un hükümeti, Şeyh Reşid'i *Şeyh el-'Akl* olarak tanıırken Şeyh Ali'yi tanımayı reddetti.³²

1958'de patlak veren iç savaşın arifesinde Dürzî siyasi liderliği üç parçaya bölünmüştür. Devlet başkanını silahlı bir ayaklanma ile devirmek isteyen Canbulatlar'ın karşısında Şam'un yönetimine destek veren Arslanlar yer alıyordu. Dürzî toplumu içindeki üçüncü –ve daha az önemli olan- grubun liderliğini ise Behiç Takeddin yapıyordu. 1957 parlamento seçimlerinde koltuğunu kaybeden Kemal Canbulat, seçimlere hile karıştırıldığını söyleyerek Devlet Başkanı Şam'un'u ve onun müttefiki Mecid Arslan'ı suçladı. Seçimlerin ardında hızla yükselen siyasi tansiyon kısa sürede bir iç savaş boyuna ulaştı. Canbulat'ın silahlı milislere sahip olmasından tedirgin olan Mecid Arslan, kendi toplumu içindeki güç dengelerinin kendi aleyhine dönmemesi için tedbir alması gerektiğine inanıyordu. Ülkede çatışmaların patlak verdiği 1958 yılının ilk yarısında Arslanlar'ın milisleri Mayıs ayında Batlun köyünde ilk kez Canbulat'ın milislerine saldırdı. Bu saldırı, Dürzî toplumunun birliği açısından kaygı verici bir kardeş kavgası riskini ortaya çıkardı. Fakat Muhammed Ebu Şarka ve Arif Nakadi'nin arabuluculuğuyla ateşkesin ilan edilmesi bu kardeş kavgası riskini ortadan kaldırdı. Mecid Arslan ise bu ateşkesin ardından iç savaşın sonuna kadar siyaseten aktif bir tutum takınmaktan kaçındı. Devlet başkanına karşı muhalefete katılma tekliflerini reddeden Arslan kendine tarafsız bir pozisyon belirledi.³³ ABD'nin 1958'de Lübnan'a askeri güç yollamasıyla ülkedeki kriz bir süreliğine durduruldu. Devlet Başkanı Şam'un koltuğunu kaybederken yerine Fuad Şihab seçildi. Şihab'ın devlet başkanlığı yılları Lübnan'daki siyasi kutuplaşmanın azaldığı ve merkezi iktidarın güçlendirilmeye çalışıldığı bir ara dönem oldu. Kemal Canbulat ve Mecid

---

ardından Dışişleri Bakanlığı görevine getirildi. Fakat yeni devlet başkanın kendisini İsrail ile yapılacak barış görüşmeleri için görevlendirmesi sonucu görevinden istifa etmiştir. Arslan hayatının son yıllarında Suriye siyasetindeki nüfuzunu kaybetmiştir. Moubayed, *a.g.e.*, ss. 141-142.

32Harik, *a.g.m.*, ss. 471-472.

33Hazran, *a.g.e.*, ss. 91-95.

Arslan'a aynı hükümette bakanlık görevi veren Şihab, Dürzî toplumunun birliğini sağlamak için bir dizi hukuki düzenleme de uygulamaya koydu. *Şeyh el-'Akl'*ı Dürzî toplumunun resmi dini lideri olarak kabul eden ve toplumun sosyal yaşamı ve refahından sorumlu olan Dürzî Dini Konseyi (*Meclis el-Mezhebi*)'nin daimi başkanı yapan 1962 Yasası Şihab'ın devlet başkanlığı döneminde çıkarıldı.

Kemal Canbulat, 1960'lı yıllarda kurulan hükümetlerde bakan olarak yer alarak ülkedeki popülaritesini arttırdı. Fuad Şihab döneminde Eğitim Bakanı ve Kamu İşleri ve Planlama Bakanı, Charles Helu döneminde ise Kamu İşleri Bakanı ve PTT Bakanı olarak kendi ideallerini uygulamaya geçirmeye çalıştı. Lübnan'daki eğitim sistemini değiştirmek için bir reform programı hazırlayan Canbulat, ilk ve orta öğrenimi köylere kadar ulaştırmayı amaçladı. Ülkedeki devlet okulları ile yabancı misyoner okullarını tek çatı altında birleştirmeye yönelik kanun teklifini ise parlamentodan geçirmekte başarısız oldu. Bununla birlikte Canbulat, ülkenin kırsal bölgelerinin alt yapısını geliştirmek (yol, elektrik, telefon) ve devlet çalışanları ile işçilerin yaşam şartlarını düzeltmek için büyük çaba harcadı. Lübnan'daki fakir bölgeleri ve alt sınıfları geliştirmek adına ortaya koyduğu çabalar Canbulat'ülkede sembol bir siyasetçi haline getirdi. Canbulat, özellikle kendini mağduriyet içinde hisseden Sünni ve Şii Müslümanlar kitlelerin sözcüsü gibi hareket etti ve bu kitlelerin sempatisini kazandı. Filistin direniş hareketine verdiği destek de Canbulat'a olan sempatinin artmasını sağlayan diğer bir faktördü.³⁴

1970'lere gelindiğinde Kemal Canbulat, Lübnan'daki Müslüman (sol, ilerici, değişim yanlısı) cephenin tartışmasız lideri olarak kabul ediliyordu. Canbulat'ın 1972'de oluşturduğu Ulusal Hareketadlı cephe, İSP, Lübnan Komünist Partisi, Bağımsız Nasırcı Hareket, Komünist Eylem Örgütü, Suriye Sosyal Milliyetçi Partisi ve Ba'asçı partiler başta olmak üzere birçok siyasi grubu içinde barındırıyordu.³⁵ Ayrıca Canbulat'ın Filistin direnişine verdiği destek ve Lübnan'daki Filistinli silahlı gruplarla kurduğu yakın bağlar, onu ülkedeki tüm Müslüman kesimlere, hatta solcu veya Arap milliyetçisi Hıristiyanlara bile hitap edebilen bir lider haline getirdi. Lübnan İç Savaşı'nın başlangıcında Canbulat, Marunî rakipleriyle mücadele için üçayaklı bir strateji uygulamaya koydu. İlk olarak Marunî rakiplerini (ülkedeki şiddetin sorumlusu olarak göstererek) ülke siyasetinden dışlamak için sert bir siyasi kampanya başlattı. Ardından ülkedeki krizin çözümü için konfesyonel sistemi tasfiye edecek geniş çaplı bir reform önerisi ortaya koydu. Son olarak da Canbulat, Suriye'nin ülkedeki krize müdahil olmasını sağlayarak krizi kendi lehine sonlandırmak istedi. Bununla birlikte 1976 yılının ilk aylarında Lübnan Ordusu'nun parçalanmaya başlaması ve Ulusal Hareket'in askeri kapasitesini

---

34Hazran, *a.g.e.*, s. 174.

35Marius Deep, *The Lebanese Civil War*, New York, Praeger, 1980, ss. 64-68.

arttırması, Canbulat'ın krizi tek başına bitirmek istemesine yol açtı.³⁶Fakat Canbulat'ın askeri güç yoluyla krize bitirme çabası Suriye'nin Haziran 1976'de Lübnan'ı işgaliyle sonuçlandı. İşgalin arifesinde Suriye yönetimiyle ilişkileri gerilen Canbulat, 16 Mart 1977'de Şuf Dağı yolunda Suriye Ordusu'na ait bir kontrol noktası yakınlarında öldürüldü.

1970'lerin ilk yarısı dini liderlik konusundaki tartışmaların tekrar su yüzüne çıktığı bir süreç olmuştur. Şeyh Reşid Hamade'nin 1970'te hayatını kaybetmesiyle yeni Dürzî yasasındaki zafiyetler açıkça ortaya çıkmaya başladı. Şeyh Reşid'in makamı için 14 aday başvuruda bulundu, fakat bunların hiçbiri din adamı değildi. Bunun üzerine Kemal Canbulat ve Mecid Arslan bir anlaşmaya vararak seçimleri iptal etti ve *Şeyh el-'Akl* makamı Muhammed Ebu Şarka'nın otoritesi altında tek bir kişide birleştirildi. Bu anlaşma, bir yandan iki lider arasındaki yumuşamayı gösteriyor, diğer yandan iki liderin 1972 seçimlerinde parlamentoya girmesini garanti altına alıyordu. Böylece Yazbaki Klanı, 1825'ten beri ilk kez *Şeyh el-'Akl* olmadan varlığını sürdürdü. Bununla birlikte 1975'te Lübnan'ın uzun süreli bir iç savaşa sürüklenmesinden sonra Canbulatlar ve Arslanlar arasındaki rekabet hız kesmeden devam etti. Kemal Canbulat, Marunîlere ayrıcalıklı bir statü sağlayan profesyonel sisteme karşı sert bir muhalefet gösterirken Arslanların Marunî liderlerle kurduğu bağları muhafaza etmesi ve devlete sadakatleri ailenin suçlamalara maruz kalmasına ve siyasi olarak güç kaybetmesine yol açtı. *Şeyh el-'Akl* Muhammed Ebu Şarka ise iç savaşın başında Şii ve Sünni dini liderler ile birlikte bir dizi toplantıya katılarak ve bu toplantıların sonunda yayınlanan ve ülkedeki Hıristiyanlara eleştiriler yönelten bildirimlerin altına imzasını atarak ülke siyasetinde aktif bir role sahip oldu. Şarka, iç savaş yıllarında tüm Dürzîlerin çıkarlarının sözcüsü olarak görüldü. Ayrıca Şeyh Muhammed, 1980'li yıllarda iç savaş şartlarında yaşayan Dürzî toplumunun eğitim, sağlık ve toplumsal alandaki sorunlarını çözmeye yönelik bir dizi projeyi uygulamaya koyarak ülkedeki itibarını yükseltti.³⁷

Kemal Canbulat'ın suikast sonucu yaşamını yitirmesinin ardından ailenin lideri oğlu Velid oldu. Velid, babasının ölümünden önce çapkınlıkları ve hızlı gece yaşamıyla tanınan başarılı bir işadamıydı. Buna rağmen babasının ölümünden sonra miras kalan *za'im* unvanı ve hırslı siyasi kişiliğiyle ailenin liderliğini sürdürmeyi başardı. Daha sonraki yıllarda babasının ölümünden sorumlu tutacağı Suriye yönetimiyle iyi ilişkiler kuran Canbulat, bu ittifak sayesinde iç savaşın geri kalan yıllarında ülke siyasetinde etkili bir lider olarak yer aldı. Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad, onu "Suriye'ye sadık Lübnan'ın yeni Dürzî lideri" olarak tanımlıyordu.³⁸Canbulatlar'ın rakibi olan

---

36Hazran, *a.g.e.*, ss. 180-181.

37Harik, *a.g.m.*, ss. 473-474.

38 Sami Moubayed, "SyriaLosesItsFormerAlly in Lebanon, DruzeLeaderWalidJumblatt",

Arslanlarda1983'te Emir Mecid Arslan'ın ölümünden sonra yerine oğlu Faysal'ın geçmesiyle lider değişimi yaşadı. Her iki taraftaki lider değişimleri, iç savaş şartları altında iki ailenin siyasi tutumlarındaki farkları azaltmaya yetmedi. Mecid Arslan'ın son yıllarında, oğlu Faysal Marunî Beşir Cemayel ve onun Lübnan Kuvvetleri adlı milis gücüyle yakın bağlar tesis etmişti. 1983'te İsrail Ordusu'nun geri çekilmesinin ardından Şuf Dağı bölgesinde Canbulat'ın milisleri ile Lübnan Kuvvetleri milisleri arasında kanlı çatışmalar patlak verdi. Şuf Dağı'ndaki savaş ve Suriye ile kurulan ittifak, Canbulatlar'ın Dürzîlerin liderliği konusunda rakiplerini geride bırakmasını sağladı.³⁹

Lübnan İç Savaşı Sonrası Dürzî Liderlik

1989'da yapılan Ta'if Antlaşması, Lübnan'da eski profesyonel sistemin yenilenmiş bir halini ortaya çıkardı ve mezheplere dayalı siyasal sistemin devam etmesini sağladı. Bu dönemde Lübnanlı *za'im* ailelerin büyük bir kısmı ülke siyasetinin merkezinde yer almayı sürdürdü. Velid Canbulat da iç savaşın önemli figürlerinden biri olarak siyasi gücünü yeni döneme taşımayı başardı. Diğer yandan bu süreçte Dürzî toplumunun içinde ve dışında birçok faktör Macid Arslan'ın oğlu Talal'ın siyasi yükselişini ve Canbulat'a karşı bir rakip olarak ortaya çıkmasını teşvik etti. Fakat 1992 ve 1996 parlamento seçimlerinden zaferle çıkan Canbulat karşısında Talal Arslan'ın siyasi gücü oldukça sınırlı kaldı. Dürzî toplumu içindeki parçalanmışlık, iç savaş sonrasında devam etmekle birliktebu yıllarda Velid Canbulat'ın Dürzî toplumuna liderlik etme adınarakiplerinin önünde olduğu aşikârdır.⁴⁰

Şeyh Muhammed Eş-Şarka'nın 1991'de ölümünden önce YazbakiKlanı'ndan Dürzî işadama Şeyh Behçet Ghayth'yı geçici halefi olarak ataması, Dürzî toplumu içindeki *Şeyh el-'Akl* tartışmalarını tekrar başlattı. Böylesi bir atama, *Şeyh el-'Akl*'in seçimle belirlenmesini öngören 1962 Yasası'nı ihlal etmek manasına geliyordu ve Dürzî toplumu içerisinde ciddi bir kargaşa yarattı. Kargaşanın nedeni dini olmaktan çok siyasiydi. Şeyh Behçet, Körfez ülkelerinde parası olan zengin bir Dürzî işadamıydı. 1980'lerde Lübnan'a dönen Ghayth, Şeyh Muhammed'in inşa ettirdiği bir hastanenin finansörlüğünü yapmış ve çok sayıda yardım faaliyetine maddi destek sağlamıştı. Birçok Dürzî tarafından dini bir lider olarak dikkate alınmayan Şeyh Behçet'in atanması tepkiyle karşılandı. Bunlara ek olarak Şeyh Behçet,

---

Washington Report on Middle East Affairs, Ocak-Şubat 2001, ss. 35-36, <http://www.wrmea.org/2001-january-february/syria-loses-its-former-ally-in-lebanon-druze-leader-walid-jumbblatt.html>.

39 Faysal'ın iç savaştaki tutumu ve ittifakları, Dürzî toplumu içinde büyük bir hayal kırıklığı yarattı. İç savaşın son yıllarında Suriye'nin Lübnan üzerindeki nüfuzunun artması, Faysal'ı ailenin liderliğini bırakmaya zorladı, yerine Mecid Arslan'ın ikinci karısından (KhavlaCanbulat) olan oğlu Talal Arslan Ailesi'nin yeni lideri oldu. Harik, a.g.m.,ss. 471-474.

40Skovgaard-Petersen, a.g.m.,s. 159.

bu süreçte uluslararası aktörlerle bağlarını geliştirmek, özellikle de Suriyeli liderlerle kurduğu iyi ilişkiler yoluyla atanmasını geçici bir görev olarak algılamadığını ve sahip olduğu dini otoriteyi siyasi alana taşımak istediğini açıkça gösterdi. Şeyh Behçet'in temel hedeflerinden biri, Dürzî siyasetinde baskın role sahip olan Canbulat'a karşı bir muhalefet merkezi oluşturabilmektir.⁴¹

Başlangıçta Velid Canbulat ve Talal Arslan arasında yapılan bir anlaşmayla Şeyh Behçet'in yeni bir aday bulununcaya kadar *Şeyh el-'Akl* makamında geçici olarak kalması onaylandı. İki Dürzî lider arasındaki anlaşma soruna geçici bir çözüm sağlasa bile Şeyh Behçet'in basına yaptığı açıklamalarla ve elde ettiği resmi görevlerle Dürzî toplumunun sözcüsü etkili bir lider izlenimi vermesi Canbulat'ı rahatsız etti. Bu yüzden Canbulat, sorunu Dürzî toplumu içerisinde bir uzlaşmayla değil Lübnan Devleti'nin siyasi sistemini kullanarak çözmeyi denerdi. 1995'te Sünni Başbakan Refik Hariri'yi ikna eden Canbulat, *Şeyh el-'Akl* vekili olarak yeni bir ismin, Selman Abdülhalik'in atanmasını sağladı. Fakat Şeyh Behçet bu yolla koltuğundan ayrılmayı kabullenmek istemedi. Ardından Şeyh Behçet, Abdülhalik'in atanmasının anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Konseyi'ne başvurdu. Anayasa Konseyi, Ocak 1996'da bu başvuruyu reddetti. Buna rağmen 1998'de Refik Hariri'nin ülkedeki nüfuzundan rahatsız olan Dürzî dini liderlerin baskısıyla Şeyh Behçet koltuğuna geri döndü. Bu yıllarda Canbulat'ın siyasi gücüne rağmen *Şeyh el-'Akl* makamını tamamen kontrolü altına alınamayacağı konusu sürüncemede kaldı.⁴²

2000 yılında Suriye yönetimi, *Şeyh el-'Akl* makamına getirilecek kişinin Lübnan Parlamentosu'ndaki Dürzî milletvekillerinden oluşan bir komite tarafından belirlenmesini içeren bir yasal düzenleme yapılması için girişimde bulundu. Bu yasal düzenlemeye dayanarak aynı yıl sekiz Dürzî milletvekilinden oluşan bir parlamento komitesi, *Şeyh el-'Akl* makamına Şeyh Süleyman Hüseyin Ebu Ziab'ı seçti. Fakat bu seçime karşı çıkan Şeyh Behçet, 8 Haziran'da Anayasa Konseyi'ne başvurdu. Konsey başvurusu haklı buldu ve yeni düzenlenen yasanın 16. Maddesi'nin anayasaya aykırı olduğunu açıkladı. 16. Madde, Dürzî milletvekillerine "istisnai hallerde ve bir kereye mahsus" *Şeyh el-'Akl*'ı belirleme izini veriyordu, ama bu seçim Dürzî Dini Konseyi'nin sorumluluğunda yapılmalıydı. Canbulat, bu karara çok sert tepki gösterdi. Ebu Ziab'ın Şuf Dağı'ndaki evinde yapılan bir toplantıda Canbulat "*Biz yasayı ihlal etmeyeceğiz, çünkü hukuki düzenlemenin yasadışı olarak tanımlanmasını istemiyoruz. Konsey ne yaptı, ona (Şeyh Behçet) meşruiyet sağlayabildi mi?*"

---

41 Rola El-Husseini, *PaxSyriana: Elite Politics in Postwar Lebanon*, Syracuse University Press, 2012, ss. 146-147.

42 El-Husseini, *a.g.e.*, s. 147; Skovgaard-Petersen, *a.g.m.*, s. 160.

Asla. Onun Dürzî din adamları ve siyasi liderleri tarafından tanınmaya ihtiyacı olduğu aşikâr” diyordu.⁴³

Velid Canbulat'ın bir diğer hamlesi de 1962 Yasası'nda bir değişiklik yapılmasını sağlayarak hayat boyu *Şeyh el-'Akl* olarak kalınması yerine bu makamda görev süresinin 10 yıllı sınırlandırılmasını sağlamasıydı. Bunun anlamı, Şeyh Behçet'in 2001 yılında görevi bırakması gerektiği idi. Fakat Şeyh Behçet, siyasi manipülasyonlar sayesinde Ekim 2006'ya kadar bu makamda kalmaya devam etti. 14 Şubat 2005'te Lübnan eski başbakanı Refik Hariri'nin suikast sonucu öldürülmesi ve ardından ülkedeki Suriye işgalinin sona ermesi, hem Lübnan iç siyasetinde yeni dengelerin ortaya çıkmasına hem de Dürzî toplumu içerisinde *Şeyh el-'Akl* tartışmalarının yeniden başlamasına yol açtı. Yeni konjonktürde Suriye karşıtı cephenin içinde yer alan Velid Canbulat, ülke siyasetindeki hızlı gelişmeleri fırsat bilerek Dürzî Dini Konseyi'nin en üst dini otorite tarafından atanması geleneğini sona erdiren bir yasal düzenlemenin yapılmasını sağladı. Eylül 2006'da yeni yasal düzenlemeye göre konseyin üyeleri seçildi. Ardından konsey, *Şeyh el-'Akl* makamına Yazbaki Klanı'ndan Şeyh Naim Hassan'ı atadı. Bu gelişme, Canbulat'ın siyasi gücünü -Dürzî toplumunun en üst dini makamı olan *Şeyh el-'Akl* görevine kendi istediği kişiyi getirerek- dini alana da yaydığını gösteriyordu. Diğer yandan Şeyh Behçet Ghayth, Talal Arslan ve Vaim Vahhab'ın yeni yasayı reddetmesi ve tek taraflı olarak Nasreddin el-Gharib'i *Şeyh el-'Akl* olarak ilan etmesiyle Dürzî dini liderliğindeki çift başlılık geri dönmüş oldu.

Suriye karşıtı koalisyonun 2005 ve 2009 parlamento seçimlerinden zaferle ayrılması da Canbulat'ın Dürzî toplumu üzerindeki nüfuzunu genişletmesine yardımcı oldu. Dolayısıyla Canbulat'ın desteğiyle *Şeyh el-'Akl* makamına getirilen Şeyh Naim bu süreçte Lübnan'da Dürzî toplumunun en üst dini lideri olarak resmi düzeyde itibar gördü. Canbulat'ın 2005-2011 yılları arasında ülkesel ve bölgesel konjonktüre uygun pragmatik bir siyaset izlediği aşikârdır. 2008'de yaşanan devlet başkanlığı krizinin Doha Görüşmeleri ile çözülmesinin ardından ortaya çıkan bölgesel düzeydeki yumuşama tüm Lübnanlı liderler gibi Canbulat da siyasi manevralara zorladı. Canbulat, daha önce çok sert bir biçimde suçladığı Suriye ile temas kurmaya yöneldi ve 2010'da birkaç kez Şam'ı ziyaret etti. Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad ile yaptığı görüşmelerden dolayı Lübnan'da sert eleştirilere uğrayan ve *takiyye* yapmakla suçlanan Canbulat, bu ziyaretleri bölgesel konjonktürdeki değişimin bir gerekliliği gibi algıyordu. Öyle ki kısa bir süre sonra tüm Arap Dünyası'na yayılacak yönetim karşıtı halk ayaklanmaları ve ortaya çıkardığı sonuçlar,

---

43 “Jumblattlividaboutannulment of Diabdecision”, *The Daily Star*, 26 Haziran 2000, <http://www.dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/2000/Jun-26/28213-jumblatt-livid-about-annulment-of-diab-decision.ashx>.

Canbulat'ın bu yeni konjonktüre de kolayca ayak uydurabileceğini gösterecektir.

Suriye İç Savaşı ve Dürzî Liderliğe Etkileri

Velid Canbulat, Mart 2011'de Suriye'de yönetim karşıtı ayaklanma başladıktan sonra ilk tepki olarak bu olayları ABD ve İsrail'in bir komplosu olarak gördüğünü açıkladı. Fakat ayaklanmanın uzaması, Canbulat'ın bu konudaki tutumunun hızlı bir biçimde değişmesine yol açtı. Ayaklanmanın ilk yılı dolarken Canbulat, Suriye'deki çatışmanın tek çözümünün rejim değişmesi olduğunu söyleyerek Suriye yönetimine karşı açık tavır aldığını gösterdi. Canbulat, bir yandan yeni konjonktüre ayak uydurmaya çabalarırken diğer yandan da yeni konjonktürün ortaya çıkardığı dengeleri kendisi için bir fırsata dönüştürme gayreti içerisindeydi. Bu bağlamda Canbulat'ın Suriye'deki Dürzîlere ayaklanmaya katılma çağrısı yapması kişisel nüfuzunu arttırma çabasının bir parçası olarak görülebilir.⁴⁴ Canbulat'ın bu çabalarına rağmen Suriye'deki Dürzîler arasında ayaklanmaya destek oldukça sınırlı kaldı ve Dürzî toplumunun liderleri ya tarafsız ya da Suriye yönetiminin yanında kalmayı tercih etti. Tabi bu tutum büyük ölçüde Suriye Dürzîlerinin yaşadıkları coğrafya ve kendine özgü deneyimlerinden ve Lübnan Dürzîleri ile olan farklılıklarından kaynaklanmaktadır.

Suriye Dürzîlerinin Lübnan'dakilere göre daha homojen ve diğer toplumsal gruplardan soyutlanmış bir coğrafyada yaşadıkları aşikârdır. Suriye Dürzîleri, tarihleri boyunca bölgelerinde yaşayan az sayıdaki Hıristiyan azınlıkla iyi ilişkilere sahip olmuş, sadece Sünni ve bedeviler ile zaman zaman küçük çatışmalar içine girmiştir. Ayrıca Lübnan'da Dürzî siyasi liderler dini alana sürekli müdahale ederken Suriye Dürzî toplumunda siyasi ve dini liderliğin uzun bir süre önce açık bir biçimde ayrıldığı söylenebilir. Suriye'de *Şeyh el-'Akl* makamı üç Dürzî aileden (Carbua, Hinnavi ve Hacari) seçilen üyelerden oluşan "troika" sistemi ile işletilmektedir. *Şeyh el-'Akl* öldüğünde yerine aynı aileden bir varis seçilmek suretiyle krize imkân vermeden makamın istikrarı sağlanmaktadır. Suriye Dürzîlerinin siyasi liderliğini yapan Atrâş Ailesi ise Fransız Mandası döneminden beri Arap milliyetçiliğine yakın bir tutum sergilemiş ve bağımsızlığın ilk yıllarında bu ailenin üyeleri önemli siyasi figürler haline gelmiştir. Bununla birlikte İsrail'e karşı 1948 Savaşı'nda uğranılan bozgunun ardından Suriye'de başlayan askeri darbeler dönemi Dürzîlerin merkezi iktidarla ciddi sorunlar yaşamasına neden olmuştur. 1963'te Ba'as Partisi'nin iktidarı ele geçirmesi ve Ba'as yönetiminin uyguladığı bölgesel kalkınmayı teşvik eden politikalar, Dürzî toplumunda genel olarak memnuniyetle karşılanmıştır. Bu dönemde Es-Süveyda hızlı bir ekonomik

---

44 "A new sultan for the Syrian Druze", *Now News*, 22 Ocak 2012, https://now.mmedia.me/lb/en/reports/features/a_new_sultan_for_the_syrian_druze.

gelişme göstererek Suriye Dürzîlerinin en önemli merkezi haline gelmiştir. Hafız Esad ve oğlu Beşşar dönemlerinde Dürzîler, yönetimle uyumlu hareket etmiş ve rejimi ülkenin iktidarını ele geçirebilecek radikal dincilere karşı bir güvence olarak görmüşlerdir. Suriye yönetimi de Dürzî toplumunun iç işlerine karışmadan Dürzî dini liderlerle iyi ilişkiler tesis etmiştir. Öyle ki Mart 2011’de ayaklanma başladığında *Şeyh el-‘Akl* makamı Es-Süveyda’dan Hüseyin Carbuva, Sahvat el-Balata’dan Hammud el-Hinnavi ve Kanavat’tan Ahmed el-Hacari arasında paylaşılıyordu. Bu dini liderler arasında *primus inter pares* kabul edilen Carbuva Suriye yönetime tam destek verdi.⁴⁵ Buna karşılık diğer *Şeyh el-‘Akl* Ahmed el-Hacari, Mart 2012’de geçirdiği trafik kazasında hayatını kaybettiğinde Suriyeli muhalif gruplar El-Hacari’nin yönetime yeterince destek vermediği için öldürüldüğünü iddia etti. Yönetime açıkça destek veren Carbuva Aralık 2012’de kanserden hayatını kaybetti. Carbuva’nın ölümü üzerine Lübnanlı Dürzî dini lider Hikmet el-Acari “*Lübnan ve Suriye Dürzîleri hayatını halkına adanmış vatansever bir liderini kaybetti*” açıklamasını yaparken Velid Canbulat, Carbuva için “*Halkını katleden bir rejimi sonuna kadar desteklemiş ve oğlu (Nezih) Şebihalara silah dağıtan bir adam için gözyaşı dökmeyeceğim*” diyerek sert bir tutum takındı.⁴⁶

Suriye yönetiminin Suriye’de olduğu kadar Lübnan’daki bazı Dürzî liderler üzerinde nüfuzla sahip olduğu bilinmektedir. Talal Arslan ve Viam Vahab, Suriye yanlısı Lübnanlı Dürzî liderlerin en önemlileridir. Şubat 2013’te Şam’da Suriye Devlet Başkanı Esad ile görüşen Arslan, Suriye Dürzîlerini devleti hedef alan İsrail komplosuna karşı koyma çağrısı yaptı.⁴⁷ Buna karşılık iç savaş uzadıkça Canbulat Suriye yönetimine karşı tutumunu daha da sertleştirdi. Canbulat, Mart 2013’te yaptığı bir açıklamada “*Suriye halkının Beşşar Esad’ı devirmek için şeytanla bile işbirliği yapma hakkı olduğunu*” vurguladı. Ayrıca Canbulat, Suriye Cumhuriyet Muhafızları’nın ünlü Dürzî generali İssam Zahreddin hakkında oldukça sert eleştirilerde bulundu. Canbulat’ın “*Suriye rejimine karşı En-Nusra Cephesi’yle birlikteyim*” sözleri ise oldukça yankı uyandırdı.⁴⁸ Buna karşılık 2013 yılı sonunda Es-Süveyda’da Suriyeli Dürzî dini liderle görüşen Talal Arslan, Suriye Devlet Başkanı Esad’a desteğini bir kez daha gösterdi. Arslan, Şeyh Nasreddin el-Gharib ile birlikte gittiği Suriye’de Dürzî Şeyhler Hikmet el-Hacari, Hammud

---

45 Gary C. Gambill, “Syrian Druze: Toward Defiant Neutrality”, *Foreign Policy Research Institute*, Mart 2013, <http://www.fpri.org/articles/2013/03/syrian-druze-toward-defiant-neutrality>.

46 “Syrian pro-regime Druze leader Jarbuva dies”, *The Daily Star*, 21 Aralık 2012, <http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2012/Dec-21/199335-syrian-pro-regime-druze-leader-jarbuva-dies.ashx>.

47 “Arslan Holds Talks with Assad in Damascus”, *Naharnet*, 17 Şubat 2013, <http://www.naharnet.com/stories/en/72279-arslan-holds-talks-with-assad-in-damascus>.

48 “Jumblatt: I Am With al-Nusra Front Against Assad”, *Al-Akhbar*, 6 Mart 2013, <http://english.al-akhbar.com/node/15162>.

el-Hinnavi ve Yusuf el-Carbuta ile bir araya geldi. Toplantı sonunda yayınlanan manifestoda Suriye'ye zarar vermeyi amaçlayan komployla mücadele eden Beşşar Esad ve Suriye Ordusu'na destek çağrısı yapıldı.⁴⁹

Suriye İç Savaşı sürerken Lübnan Dürzîlerinin dini kurumlaşması ile ilgili en önemli gelişme, Eylül 2012'de görev süresi dolan Dürzî Dini Konseyi'nin yeniden seçilmesi süreci oldu. Seçim süreci Lübnan'daki rakip siyasi liderlerin arasındaki gerilimi yükseltti. *Şeyh el-'Akl* Naim Hassan tarafından organize edilen seçimlerde 90 kişilik konseyin üyeleri belirlendi. Konsey üyeliğine seçilenlerin yüzde 80'i Canbulat'ın desteklediği adaylardan oluşuyordu. Talal Arslan ve destekçileri seçimleri boykot etti. Arslan Ailesi'nin *Şeyh el-Akl*'ı Nasreddin el-Gharib, yedi kadın adayın konseye üyesi olması üzerinden seçimlere sert eleştiriler yöneltti ve bunu Dürzî geleneklerine aykırı sapkınca bir durum olarak nitelendirdi. Şeyh Gharib, Canbulat ittifakı dışında kalan Dürzî liderleri de konsey seçimlerine katıldıkları için eleştirdi ve yeni konseyi Dürzî toplumu içindeki karar alma mekanizmasını tekeline almakla suçladı. Buna karşılık seçim sürecinde Arslanlar, Canbulat karşısında etkili bir muhalefet ortaya koyamadı. Muhakkak ki bunun temel nedeni, Arslanlar'ın en önemli dış destekçisi olan Suriye yönetiminin içinde bulunduğu krizdir. Bu bağlamda Suriye'de patlak veren krizin kısa sürede silahlı çatışmaya dönüşmesinin Lübnan'daki tüm toplumsal grupları olduğu gibi Dürzî liderleri de kendi varlıklarını ve nüfuzlarını değişen şartlara uyum sağlayamaya zorladığı söylenebilir. Öyle ki Suriye İç Savaşı'nın sadece Suriye'nin değil aynı zamanda Lübnan'ın ve Lübnanlı siyasi güç odaklarının geleceğini şekillendirecek bir etkiye sahip olduğu aşikârdır.

Sonuç Yerine

Lübnan Dürzîleri, inanç üzerine inşa edilmiş uzun bir geçmişe ve toplumun bir arada kalmasını sağlayan kültürel ve toplumsal ortaklıklara sahip olmalarına rağmen siyasi ve dini alandaki liderlik konusunda ortaya çıkan ciddi rekabetler ve çatışmalardan dolayı büyük sıkıntı çekmiştir. Bu durum Dürzî toplumunun birlik ve dayanışmasına zarar verirken toplum içindeki bölünmüşlüğü müzmin bir hale getirilmiştir. Dini inanç üzerine inşa edilmiş bir toplum özelliği gösteren Dürzîlerde ruhban sınıfının topluma inancı anlatma ve toplumsal bütünlüğü sağlama konusunda önemli bir rolü olmakla birlikte siyasi alanda gücü tarih boyunca sınırlı kalmıştır. Dini liderliğin siyasetteki sınırlı rolüne rağmen Dürzîlerin Cebel Lübnan'daki tarihinin ilk zamanlarından beri feodal ailelerin ruhban sınıfının toplumundaki nüfuzunu kendi siyasi çıkarları için kullanmaya çalıştığı da aşikârdır. XV. yüzyıldan itibaren Dürzî toplumu

---

49 "Arslan in Syriasays Druzesheikh support Assad", *The Daily Star*, 5 Aralık 2014, <http://www.dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/2013/Dec-05/240005-arslan-syrias-druze-sheikhs-reiterate-support-for-assad.ashx>.

içerisindeki en üst dini otorite kabul edilen *Şeyh el-'Akl* makamı Dürzîfeodal ailelerin Cebel Lübnan'daki siyasi etkinliği ve diğer ailelerle mücadele için hayati öneme sahip olmuştur. Dürzî klanlar ve aileler arasında ortaya çıkan Kaysi-Yamani ve Canbulat-Yazbaki gibi siyasi çekişmeler toplumun birliğini tehdit etmekle birlikte *Şeyh el-'Akl* makamının –dış tesirlerinde etkisiyle- tüm toplumu kapsayacak tek dini lider olma şansını ortadan kaldırmış ve bu makamın günümüze kadar çift başlı sürmesine yol açmıştır. XIX. yüzyılın ortasından itibaren Cebel Lübnan'daki siyasi nüfuzu zayıflayan Dürzî liderlik, bağımsız Lübnan'da Kemal Canbulat gibi karizmatik siyasetçiler etrafında tekrar yükselişe geçse de siyasi liderliğin ailesel bağları güç alan meşruiyeti hiç bir zaman zayıflamamış ve geleneksel Dürzî aileler modern siyasette varlıklarını sürdürmüştür. Dürzî ailelerin liderliğindeki Dürzîler onbeş yıllık iç savaştan sonra bile tek bir siyasi liderlik çatısı altında temsil edilememiş ve *Şeyh el-'Akl* makamı siyasi liderler tarafından kullanılan bir siyasi meşruiyet ve çatışma aracı olarak kalmıştır.

Kaynakça

- “A new sultan for the Syrian Druze”, (2012) *Now News*, 22 Ocak, https://now.mmedia.me/lb/en/reports/features/a_new_sultan_for_the_syrian_druze.
- “Arslan Holds Talks with Assad in Damascus”, (2013) *Naharnet*, 17 Şubat, <http://www.naharnet.com/stories/en/72279-arslan-holds-talks-with-assad-in-damascus>.
- “Arslan in Syria Says Druze Sheikh Support Assad”, (2014) *The Daily Star*, 5 Aralık, <http://www.dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/2013/Dec-05/240005-arslan-syria-druze-sheikh-reiterate-support-for-assad.ashx>.
- “Jumblatt Lived About Annulment of Diab Decision”, (2000) *The Daily Star*, 26 Haziran, <http://www.dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/2000/Jun-26/28213-jumblatt-lived-about-annulment-of-diab-decision.ashx>.
- “Jumblatt: I Am With al-Nusra Front Against Assad”, (2013) *Al-Akhbar*, 6 Mart, <http://english.al-akhbar.com/node/15162>.
- “Recently Elected Druze Council Chooses New Spiritual Leader”, (2006) *The Daily Star*, 16 Ekim, <http://www.dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/2006/Oct-16/43321-recently-elected-druze-council-chooses-new-spiritual-leader.ashx>.

- “Syrianpro-regimeDruzeleaderJarbuadies”, (2012)*The Daily Star*, 21 Aralık,
<http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2012/Dec-21/199335-syrian-pro-regime-druze-leader-jarbuad-dies.ashx>.
- Abu Izzeddin, Nejla M..(1993) *TheDruzes: A New Study of TheirHistory, FaithandSociety*, Leiden, E.J.Brill, 2. Basım.
- Al-Khazen, Farid. (1988) “KamalJumblatt, theUncrownedDruzePrince of theLeft”, *MiddleEasternStudies*, C: 24, No: 2, Nisan 1988.
- Athoğlu, Yasin. (2009) “Lübnan Siyasetinde Canbulat Ailesi”, *BİLGESAM*, 14 Eylül 2009, <http://www.bilgesam.org/incele/1304/-lubnan-siyasetinde-canbulat-ailesi/>.
- Athoğlu, Yasin. (2014) *Savaşta ve Barışta Lübnan Marunîleri*, İstanbul, Kaknüs Yayınları.
- Azzam, Amjad.(2009) *El-Muvahiddined-Duruzbayna el-khatave'l-sevab*, Şam, Dar al-Awael.
- Cleveland, William L.. (1991) *Batı'ya Karşı İslam: Şekip Arslan'ın Mücadelesi*, İstanbul, Çev: Selahattin Ayaz, Yöneliş Yayınları.
- Deep, Marius. (1980) *TheLebaneseCivilWar*, New York, Praeger.
- El-Husseini,Rola. (2012)*PaxSyriana: Elite Politics in PostwarLebanon*,SyracuseUniversityPress.
- Firro, Kais.(1994) *A History of TheDruzes*,Leiden, E.J. Brill.
- Gambill,Gary C.- Nassif, Daniel. (2001) “WalidJumblatt”, *Middle East IntelligenceBulletin*, C:3, Sayı:7, Mayıs 2001.
- Gambill, Gary C.. (2013) “SyrianDruze: TowardDefiantNeutrality”, *ForeignPolicyResearchInstitute*, Mart 2013, <http://www.fpri.org/articles/2013/03/syrian-druze-toward-defiant-neutrality>.
- Goria, Wade R.. (1985) *SovereigntyandLeadership in Lebanon 1943-1976*, Londra, IthacaPress.
- Harik, Judith P.. (1995) “Shaykh al-‘AqlandDruze of MountLebanon: ConflictandAccommodation”, *MiddleEasternStudies*, C: 30, No: 3, Temmuz 1995.
- Hazran, Yusri. (2014)*TheDruzeCommunityandtheLebaneseState: BetweenConfrontationandReconciliation*, Routledge.
- Hitti, Philip. (1928)*Origins of TheDruze People andReligion*, New York, ColumbiaUniversityPress.
- Hitti, Philip. (1970)*History of Arabs*, Macmillan.
- Hodgson, Marshall G. S.. (1962) “Al-Daraziand Hamza in theOrigin of theDruzeReligion”, *Journal of AmericanOrientalSociety*, C: 82, No: 1, Ocak-Mart 1962.
- Hourani, Albert. (1981) *TheEmergence of the Modern Middle East*, Oxford, MacmillanPress.

- Moubayed, Sami. (2001) "SyriaLosesItsFormerAlly in Lebanon, DruzeLeaderWalidJumblatt", *Washington Report on Middle East Affairs*, Ocak-Şubat 2001, <http://www.wrmea.org/2001-january-february/syria-loses-its-former-ally-in-lebanon-druze-leader-walid-jumblatt.html>.
- Moubayed, Sami. (2005) *Steel andSilk: Men andWomenWhoShapedSyria*, 1900-2005, Cune.
- Salibi, Kamal. (1988) *A House of ManyMansions*, Londra, I.B. Tauris.
- Skovgraard-Petersen, Jakob. (1998) "Specialists in the Framework of theLebaneseConfessionalState", TordOlsson, ElisabethOzdalga, CatharinaRaudvere (Der), *Alevi Identity: Cultural, ReligiousandSocialPerspectives*, Routledge.
- Suleiman, Micheal W.. (1967) *PoliticalParties in Lebanon*, New York, Cornell UniversityPress.

